

УДК 330.837

РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ВЛАДИ: ВРІВНОВАЖУЮЧА ВЛАДА

Виголко Т.О., аспірант

Донецькій національний технічний університет

Аннотация. В статье рассматривается уравновешивающая власть как решение проблемы уменьшения злоупотребления экономической властью и ее регулирования.

Annotation. In the article is considered countervailing power as the decision of a problem abuse decrease of the economic power and its regulations.

Ключевые слова. Экономическая власть, уравновешивающая власть, конкуренция.

Key words. The economic power, countervailing power, competition.

Постановка проблеми. Розуміння сучасних економічних процесів закликає до осмислення існуючої структури влади і процесу влади. Економісти зацікавлені такою економічною проблемою як зменшення або регулювання економічної влади. В економічній теорії можна виділити два шляхи вирішення цієї проблеми. Перший - конкуренція. Другий - державне регулювання.

Конкуренція вирішила проблему приватної економічної влади, заперечуючи її, принаймні в небезпечній до когось-небудь формі. Винятком був рідкісним випадок монополії. Це був один з небагатьох випадків, де, відповідно до моделі конкуренції, держава повинна була здійснити свою владу в економіці. Але, найтривожніше те, що економічна влада, що належить роду монополії є загальноприйнятою в економіці. Факт, того що значна пропорція виробництва сконцентрована в руках відносно невеликої кількості величезних фірм перевірений на практиці. Існують великі промислові корпорації, енергетичні підприємства, авіакомпанії, телевізійні компанії і т.д. І навряд чи хто-небудь має сумнів у тому, що вони володіють владою.

З розпадом ринку з'являється пробіл, який, як вважалося, може бути заповнений державним регулюванням. З боку держави вирішення проблеми монополії може бути пов'язано з її переслідуванням антимонопольним законодавством або з метою її поділу, державного регулювання або переходу в державну власність. Але, в той час як монополія могла б бути розбита, ледве можна припустити, що антимонопольні закони ефективний інструмент для того, щоб розосередити економічну владу, неявну в олігополії. Коли монополія була винятком у світі конкуренції, це було можливим переслідування кількох монополістів, але коли монополія з'являється у великих пропорціях це все одно, що звинуватити всю економіку.

Отже, потрібно інше рішення проблеми зменшення або регулювання влади, в якості якого може виступати врівноважуюча влада.

Аналіз останніх джерел. Дослідженню проблем економічної влади присвячені роботи – В.Дементьева [1], Г.Задорожного [2], А.Лібмана, А.Мовсеяна [3]. Дослідженням врівноважуючої влади займалися економісти - Дж.К. Гелбрейт [4], Ал. Хантер [5], С. Уитней [6]. Концепція врівноважуючої влади в економічній теорії залишається досить дискусійною, що виражається в різних поглядах на дану проблему від її повного заперечення до необхідності включення в предмет аналізу.

Формулювання цілей статті. Мета статті розглянути врівноважуючу владу як третій шлях вирішення проблеми зловживання економічною владою, розглянути механізм здійснення цієї влади і стимули для її розвитку. Назвемо причини для розвитку та підтримки врівноважуючої влади державою.

Виклад основного матеріалу дослідження. Джон Кеннет Гелбрейт у своїй книзі «Американський Капіталізм» пише, що труднощі вирішення проблеми регулювання влади лежать в заклопотаності економістами конкуренцією. [4, с.117]. У моделі конкуренції, економіці безлічі продавців, де кожен має відносно малу частку від цілого ринку, стриманість у здійсненні приватної економічної влади здійснювалася за рахунок інших фірм на тій же самій стороні ринку. Це було завзяття конкурентів продати, а не скарги покупців, які врятували його від завищених цін. У всіх випадках стимул до соціально бажаної поведінки був забезпечений конкурентом. Саме на тій же самій стороні ринку і таким чином на конкуренцію економісти спиралися, щоб шукати саморегулюючий механізм економіки. Поняття, що міг би бути інший регулюючий механізм в економіці, було майже повністю виключено з економічної думки. Таким чином, з широко поширеним зникненням конкуренції в її класичній формі і її заміні маленькою групою фірм, якщо не у відвертій, то в звичайній або мовчазній змові, було легко припустити, що, оскільки конкуренція зникла, вся ефективна стриманість приватної влади зникла. Але фактично, нові обмеження приватної влади з'являлися замінити конкуренцію. Їх плекав той же самий процес концентрації, що послабив або зруйнував конкуренцію. Але вони з'явилися не на тій же самій стороні ринку, а на протилежному боці, не з боку конкурентів, а з боку клієнтів або постачальників. Які змушені були об'єднатися для свого захисту. Цю копію конкуренції Гелбрейт називає врівноваженою владою. Врівноважуюча влада це нейтралізація одного положення влади іншим.

Влада на одному боці ринку створює і потребу, і перспективу нагороди для здійснення врівноважуючої влади на іншій стороні. Тепер, коли конкуренція була фактично замінена, нові групи влади перевіряють і обмежують ринкову владу великих корпорацій і таким чином відновлюють в економіці частину її колишньої автономної саморегуляції.

Наявність у продавця монополістичної влади та отримання за допомогою неї монополістичного доходу, означає, що у фірм, у яких він купує або яким продає, є стимул розвинути владу, за допомогою якої вони можуть захиститися проти експлуатації. Це означає також, що вони можуть отримати нагороду, у формі частки прибутку їх супротивників ринкової влади, якщо вони будуть в змозі розвинути врівноважуючу владу. Таким чином, існування ринкової влади створює стимул до організації іншого положення влади, яка нейтралізує її.

Отже, конкуренція, як автоматичний регулятор економічної діяльності і як єдиний доступний регулюючий механізм крім держави, фактично, була замінена. Проте все ще залишилися ринки, де влада однієї фірми обмежена іншими фірмами, які пропонують такі ж або подібні товари або послуги. Роль покупців на таких ринках пасивна. Обмеження влади надано конкурентам, які пропонують або загрожують запропонувати кращу угоду. На відміну від цього, на ринку небагатьох продавців, активне обмеження влади надано не конкурентами, а сильними покупцями. З огляду на угоду проти цінової конкуренції роль конкурента стає пасивною.

Таким чином, зі сказаного вище можна прослідкувати наступну тенденцію в зміні регулювання влади:

1. Існування конкуренції означало, що влада продавця була стримана іншими продавцями, які пропонували подібний продукт або продукт заміник.

2. Концентрація призвела до зникнення конкуренції і заміні її невеликою групою великих фірм.

3. Поява нової форми обмеження приватної влади на протилежному боці ринку - врівноважуючої влади покупців.

Сутність врівноважує влади полягає в безпосередній і часто неминучою концентрації слабких покупців (або продавців), коли вони стикаються з владою сильних продавців (або покупців). Ця влада поширюється далеко поза межами індустріального підприємства і пояснює також структуру розподілу, профспілок, сільського господарства. Важливі аспекти нового явища – його корисні ефекти на добробут. Воно просуває більш низькі роздрібні ціни, більшу ефективність, більш продуктивний розподіл ресурсів, кращий розподіл доходу, і т.д.

Найяскравіший прояв врівноважуючої влади ми можемо побачити на ринку праці.

Через свою відносну немобільність робочий довгий час був дуже вразливий для приватної економічної влади. Покупець, якщо він відчуває, що з нього запитують надмірну ціну, може придбати продукт чи послугу в іншому місці, або не купувати взагалі. У робітника не було подібної свободи, якщо він відчував, що йому недоплачували. Зазвичай він не міг залишити робоче місце, тому що мав потребу в роботі, щоб забезпечити себе засобами до існування. На ринку праці конкуренція багатьох

продавців мала справу з небагатьма покупцями. Роботодавець визначає умови трудових відносин, на які працівник змушений погоджуватися, під загрозою звільнення. В основі такої політики лежить домінування роботодавця у відносинах працівник-роботодавець. Так само, робочий великої компанії «відключен» від особистого контакту з керівництвом, тому в нього виникає велика потреба в організації яка захищає його інтереси. Економічна влада, перед якою опинився робітник, зробила за необхідне створити врівноважуючу владу для свого власного захисту. Інститутом, що здійснює врівноважуючу владу від імені працівника, стала профспілка. Профспілкова організація передбачає незалежне добровільне об'єднання працівників з метою представлення та захисту їх соціальних, трудових та інших прав та інтересів у взаємовідносинах з роботодавцем.

Як загальне, хоча не постійне правило, існують сильні профспілки лише там, де ринки обслуговуються сильними корпораціями. Причина не тільки в силі корпорацій в цих галузях промисловості, що змушує робочих розвинути врівноважуючу владу, це надає профспілкам можливість одержання чогось більшого. [4, с.122]. Звичайно ж теорія врівноважуючої влади не є монолітним поясненням виникнення профспілкових організацій. У деяких випадках (наприклад гірська промисловість), профспілки з'явилися як додаток до слабкого положення ринку виробників. Вони запропонували ціну і регулюючи ринок функції, які є нормальними функціями управління.

Ринок праці чудово ілюструє стимули для розвитку врівноважуючої влади, і це дуже важливо на цьому ринку. Однак, розвиток врівноважуючої влади, у відповідь на положення ринкової влади, поширюється далі в економіці.

Ринкова влада індивідуального продавця, на ринках, на яких він продає, в типовому випадку дорівнює нулю. Він один серед сотень тисяч. Він може піти з ринку повністю, і ця дія не призведе ні до якого ефекту на ціну, і до жодного наслідку для будь-кого, крім нього самого. Ті, у кого він купує, дійсно, мають ринкову владу. Ці обставини змусили індивідуального продавця шукати формули для ефективного вираження врівноважуючої влади. Було природно, що групи, що відчують нестачу влади, будуть, в деякій мірі, прагнути наслідувати організацію ринку і стратегії тих, з ким вони займаються бізнесом. Для покупки або продажу як індивіди, вони будуть прагнути замінити купівлею та продажем як група. Так, врівноважуюча влада знаходить свій прояв у появі великих роздрібних продавців і їх ставленням до фірм у яких вони купують.

Одне з спрощень формальної економічної теорії було припущення, що споживачі купують безпосередньо у виробника. Мало уваги було приділено питанню різноманітності відносин між виробниками, дистриб'юторами та споживачами, їх аналізу і взаємодії. Практично, товари проходять через роздрібних продавців, чий інтереси, зазвичай в

гострому розходженні з інтересами постачальників. Типовий роздрібний продавець глибоко зацікавлений у своєму обсязі продажів. Це важливо для зменшення ризику запасів і, звичайно, обсяг продажів є одним з вимірників прибутку. Тому, більш низький рівень цін розглядається як головний пристрій для отримання і підтримки обсягу. Саме в їхньому інтересі відповідно чинити опір будь-якому здійсненню ринкової влади постачальників, яка призводить до більш високих цін. В результаті влада роздрібних продавців розвивається для того, щоб змусити постачальника зменшити ціни, і, відповідно, це буде сприяти їхньої вигоди. Це дозволить їм використовувати ціну як стимул, для підтримки обсягу продажів.

Така можливість існує тільки тоді, коли постачальники мають щось, що може бути в них відібране, тобто, коли вони насолоджуються результатами ринкової влади, від якої вони можуть бути відокремлені. Таким чином, в точній паралелі з ринком праці, ми знаходимо роздрібного продавця у якого є захисний стимул і стимул прибутку, щоб розвинути врівноважуючу владу, тоді коли його постачальник володіє ринковою владою. Практичний прояв розвитку врівноважуючої влади можна спостерігати у зростанні мереж роздрібних магазинів, мереж різноманіття, мережевого замовлення поштою, мереж універмагів. Цей розвиток був врівноважуючою відповіддю на раніш встановлену позицію влади. Переваги від вторгнення в ці положення було значно. Прибуток був передан споживачу, який, у результаті, опинився в набагато кращому становищі, ніж той в якому він чи маленький незалежний торговець, що володіє незначною ринковою владою були.

Одна з важливих переваг великого роздрібного покупця, це те, що він має безліч налагоджених засобів та шляхів розміщення товарів. Тому здійснення врівноважуючої влади може прийняти форму:

- роздрібний покупець може застосувати загрозу розвинути джерело постачання свого власного товару у разі необхідності, що іноді роблять великі мережі роздрібних магазинів, продаючи товари під своїм брендом;

- застосувати загрозу блокування розміщення товарів незговірливого виробника. Утримання продавця у стані непевності щодо намірів покупця, який є необхідним для нього, може створити важкі втрати. Це може розлагодити весь процес виробництва даного товару, створити непевненість в інвестуванні виробництва і т.д.;

- роздрібні покупці можуть також сконцентрувати всю свою увагу на єдиному постачальнику і, в обмін на більш низьку ціну, забезпечити гарантований обсяг продажу його товарів і звільнити від витрат на пошуки шляхів реалізації товару і рекламу.

Загроза або навіть страх перед цими санкціями є достатніми, щоб змусити постачальника здати деякі або всі нагороди своєї ринкової влади. Він повинен буде підкоритися влади сильних покупців. Виробник неохоче буде віддавати свій монополістичний прибуток, але він укладе контракт,

так як його чистий прибуток не буде зменшений. Дистриб'ютор отримає свою вигоду не тільки в збільшенні ринкової влади, але в тому, що він зможе замовити товар в кількостях, які знижують витрати.

Аналізуючи використання врівноважуючої влади великими роздрібними продавцями, може виникнути питання, що змушує їх передавати виграний прибуток споживачеві. Нові групи влади навряд чи будуть хотіти розділити свою власну «долю» зі споживачем. [6, с.239]. Чому здійснення врівноважуючої влади обов'язково призведе до збільшення економічного добробуту? На основі існуючої теорії можна було б припустити, що двостороння олігополія зробить, не більше, ніж перерозподілить прибуток між великими продавцями і великими покупцями. [5, с.100]. Можна було б навіть стверджувати, що ринкова влада, яка стала причиною появи врівноважуючої влади для боротьби з нею, автоматично створить не лише організацію, досить велику, щоб збити ціну покупки, а й тим самим фактом робить її досить великою, щоб досягти такої влади на стороні продажів, і, таким чином збільшити експлуатацію споживача. [6, с.244]. Але масові купівлі, системи роздрібних магазинів і т.д., прагнуть збільшити свій об'єм продажів, тому що для них прибуток залежить від кількості проданого товару, і низький рівень цін розглядається як головний пристрій для того, щоб забезпечити і підтримувати необхідний обсяг. Купуючи за більш низькими цінами вони зможуть і продавати за низькими цінами. Наступний аргумент на користь надання більш низьких цін полягає в тому, що, хоча масові покупці є олігополістами на стороні закупівлі, вони залишаються підлеглими інтенсивної конкуренції з боку інших типів роздрібних продавців на стороні продажу, і тому змушені передати свій прибуток у формі більш низьких цін.

Хоча врівноважуюча влада має вирішальне значення у регулюванні приватної економічної влади, вона не універсально ефективна. Є виробники (автомобільна, нафтовидобувна промисловість), які захистили себе від впливу врівноважуючої влади. Або поєднуючи свій розподіл через споживачів або тому що в них є організація маленьких і залежних і тому досить безсилах дилерів. Є декілька випадків, коли дуже сильна позиція ринку виявилась неприступною навіть проти нападів сильних покупців. І є випадки, де небезпеки від врівноважуючої влади були визнані і їй успішно чинили опір.

У світлі труднощів організації врівноважуючої влади необхідна допомога держави. Гелбрейт визнавав, що державна допомога з розвитку врівноважуючої влади стає головною функцією уряду - можливо головною внутрішньою функцією уряду. [4, с.133]. Так як явище врівноважуючої влади має велике практичне значення воно має стати об'єктом особливої уваги для законодавства та державної політики. У сучасній економіці є сильні стимули для розвитку врівноважуючої влади. Крім того, уряд, що

розвиває врівноважуючу владу, отримає суспільну симпатію, тому що воно буде захищати численні групи які перебувають у невігідному становищі і стикаються на своєму ринку з набагато меншою, але набагато більш переважною групою.

Фактично, держава забезпечила підтримку врівноважуючої влади через ухвалення законів про регулювання трудових відносин, про мінімальну заробітну плату, право робітників на укладання колективних договорів, право на страйк, у формі державної цінової підтримки певним галузям промисловості, сільського господарства і т.д. Всі ці заходи були розроблені, щоб дати певним групам владу, яку вони не мали раніше.

Так як явище врівноважуючої влади не має великого значення в економічній та політичній теорії, роль уряду щодо неї не була досить добре зрозуміла. Сподіваємося, що краще розуміння теорії врівноважуючої влади сприятиме кращій її підтримкою в майбутньому.

Врівноважуюча влада виконує регулюючу функцію у сучасній економіці. Відповідно на державу покладено обов'язок дати їй свободу розвитку і визначити шлях по якому цей розвиток буде відбуватися найкраще. Держава також опиняється перед питанням того, де і як вона підтримає розвиток врівноважуючої влади.

Як ми вже відзначали, робоча сила, як група, що знаходиться у самому невігідному становищі, отримує державну допомогу або у формі прямої підтримки її врівноважуючої влади, або у формі підтримки організації, яка виражає її інтереси. Тобто, держава субсидювала своєю власною владою врівноважуючу владу робочої сили. Ця допомога дає деяку частку впевненості цієї групи. Можна відзначити, що це одна з дій держави, яка призвела до сприятливих результатів на практиці. Але все ще залишаються групи робітників, які існують без будь-якого організованого висловлення своєї ринкової влади, у яких низький рівень життя і добробуту, які не застраховані на випадок безробіття, від нещасного випадку на виробництві, з тимчасовою втратою працездатності. Зарплата цих трудящих, навіть у часи сильного попиту на їхні послуги, не є задовільною. Вони не захищені від прояву влади роботодавців, і саме вони потребують допомоги держави у розвитку врівноважуючої влади. Державні дії повинні підтримувати або доповнювати нормальні економічні процеси.

Таким чином, група, яка має слабкі позиції на ринку, може розвинути свою владу шляхом:

1. Самостійного об'єднання своїх зусиль і побудови врівноважуючої влади;
2. Розірвання оригінальній влади тих кому вони продають або тих у кого купують за державної підтримки їх врівноважуючої влади.

Висновки. Як і конкуренція, врівноважуюча влада, прагне запобігти неправильне вживання ринкової влади. Фірма або групи фірм, які використовують свою ринкову владу, щоб збільшити ціни або знизити

заробітну плату, як ми вже показали, породжують сили, які нейтралізують таку владу. Якщо б цього не сталося, то приватні рішення призвели б до безперешкодної експлуатації громадськості або робітників, влада яких слабка. Таке становище стало б об'єктом державного втручання. Це втручання стало непотрібним, там, де групи, що розвили врівноважуючу владу, в змозі подбати про себе.

Так як розвиток врівноважуючої влади нерегулярний і неповний, це не забезпечує загальний випадок для виключення державного втручання з приватного рішення. Крім того держава, як очікується, буде брати участь у розвитку врівноважуючої влади. Проте, саме врівноважуюча влада, на сучасному ринку, регулює приватну економічну владу. Вона забезпечує догляд рішення з приватних рук і перешкоджає цим рішенням завдавати шкоди на інші рішення.

У галузях промисловості, наприклад виробництво електроенергії, де ринкова влада є вродженою від структури промисловості і де масовий споживач не може розвинути врівноважуючу владу, необхідний державний контроль над приватним рішенням. Прийняття рішення в таких галузях промисловості має перейти в компетентність державної влади.

Зараз, коли чиста конкуренція визнана як рідкісна і нетипова ситуація, фірми стали набагато більше, ніж прості маріонетки ринку. Виникла влада великих корпорацій, галузей промисловості, бізнесу в цілому. З огляду на сильну позицію ринкової влади, відповідна позиція бажана, вона вносить свій внесок у соціальну стабільність та економічну ефективність. Нестримана економічна влада ворог хорошого суспільства. Вона не може бути повністю пом'якшена законом. Крім того економічна влада має тенденцію до поширення. Вона виходить за межі встановлені згідно з класичною концепцією монополії. Там де антимонопольні закони неефективні, їх місце має посісти врівноважуюча влада.

Література:

1. Дементьев В.В. Власть: экономический анализ. Основы экономической теории власти: Монография /В.В. Дементьев. – Донецк: Каштан, 2003. – 200с.
2. Задорожный Г.В. Собственность и экономическая власть /Г.В. Задорожный. – Харьков: Основа, 1996. – 144с.
3. Мовсеян А. Роль фактора власти в экономике /А.Мовсеян, А.Либман. // Экономист. – 2002.- №1. с.58-64.
4. Galbraith J.K. American capitalism. The concept of countervailing power./ J.K. Galbraith. – Houghton Mifflin Company, Boston 1952. – P. 208.
5. Hunter A. Notes on countervailing power /A. Hunter //The economic journal. – 1958. - Vol. 68, №269, - P.89-103.
6. Whitney Simon N. Errors in the Concept of Countervailing Power /Simon N. Whitney //The Journal of Business of the University of Chicago. – 1953. -Vol. 26, No. 4. – P. 238-253.